ПРАВО

УДК 347.789:004.738.5

Бондар Н.П.
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та правового забезпечення підприємницької діяльності Харківського економіко-правового університету

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ВІД ПІРАТСТВА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Анотація. У статі досліджуються охорона та захист об'єктів авторського права в Інтернеті у разі їх порушення шляхом піратства.Аналіз директив як елементів механізму гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС у цьому дослідженні привів до констатації неспівпадіння положень національного законодавства із законодавством ЄС щодо піратства як порушення авторського права в мережі Інтернет. Автором підкреслена потреба створення ефективних гармонізованих механізмів боротьби з піратством у мережі Інтернет щодо такого об'єкта, як фотографія, шляхом підвищення відповідальності, але враховуючи, що захист порушеного права має базуватися на принципі покладання відповідальності тільки за умисні дії.

Ключові слова: гармонізація, авторське право, зближення, піратство.

Аннотация. В статье исследуются охрана и защита объектов авторского права в Интернете в случае их нарушения путем пиратства. Анализ директив как элементов механизма гармонизации национального законодательства с законодательством ЕС в этом исследовании привел к констатации несовпадения положений национального законодательства с

законодательством ЕС относительно пиратства как нарушения авторского права в сети Интернет. Автором подчеркнута необходимость создания эффективных гармонизированных механизмов борьбы с пиратством в сети Интернет относительно такого объекта, как фотография, путем повышения ответственности, но учитывая, что защита нарушенного права должна базироваться на принципе возложения ответственности только за умышленные действия.

Ключевые слова: гармонизация, авторское право, сближение, пиратство.

Summary. The article investigates the protection and protection of copyright objects on the Internet in the event of violations of their copyright by means of piracy. The analysis of the directives as elements of the mechanism for harmonizing national legislation with the EU legislation in this study has led to a finding that there is a discrepancy between the national legislation and the EU legislation on piracy as a copyright infringement on the Internet. The author stresses the need to create effective harmonized mechanisms for combating piracy in the Internet of such an object as photography by increasing responsibility, but considering that protection of violated law should be based on the principle of liening liability only for deliberate actions.

Key words: harmonization, copyright law, rapprochement, piracy.

Постановка проблеми. На жаль, все ще поширеним явищем є неправомірне використання об'єктів авторського права і суміжних прав, адже, виходячи зі специфіки відносин у сфері застосування цих об'єктів, необхідним є дотримання захисту прав та інтересів суб'єктів.

Унаслідок розвитку правового регулювання відносин авторського права і суміжних прав у ЄС стала необхідною гармонізація норм національного законодавства із законодавством ЄС.

Певні аспекти гармонізації авторського права і суміжних прав досліджували В. Муравйов, Ю. Капіца, І. Кожарська, Л. Комзюк, О. Коцюба та ін. Але поза увагою дослідників залишилася концептуалізація питання строків охорони у сфері авторського права і суміжних прав.

Наявні напрацювання не вичерпали можливості для подальшого дослідження особливостей правового регулювання строків охорони у сфері авторського права і суміжних прав у межах гармонізації.

Метою цієї статті є аналіз сучасних тенденцій гармонізації українського законодавства у сфері авторського права і суміжних прав із законодавством ЄС. Перспективи цього дослідження полягають у визначенні строків дії авторського права і суміжних прав, акцентуванні

уваги на необхідності гармонізації у сфері авторського права і суміжних прав.

Основний зміст. Для кращого розуміння необхідності гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС щодо авторського права і суміжних прав спершу наголосимо на строкові дії авторського права. Отже, за національним законодавством виникнення і здійснення авторського права не вимагають спеціального оформлення твору, реєстрації або дотримання будь-яких формальностей. Авторське право виникає з моменту створення твору (ст. 437 ЦК України), тобто внаслідок факту його створення, починає діяти від дня створення твору та діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті.

Здійснення авторських і суміжних прав протягом життя і після смерті супроводжується певними порушеннями для суб'єкта таких прав і, звісно, потребує захисту. Найбільш розповсюдженим порушенням авторських і суміжних прав є піратство. Закон «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-XII у ст. 50 визначає піратство як опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення. Згідно з визначенням, яке міститься у законі, піратство включає в себе перелік таких дій: опублікування, відтворення, ввезення, вивезення, а також розповсюдження. Отже, законодавче визначення піратства зводиться до переліку неправомірних дій. Такий підхід не розкриває особливості піратства, що є важливим для відмежування його від інших порушень авторських і суміжних прав [1, с. 33].

У статтях 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначені випадки вільного використання твору із зазначенням імені автора та вільного відтворення без згоди володільця авторських прав. Зокрема, до вільного використання віднесені: 1) вільне відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом; 2) вільне відтворення примірників твору для навчання; 3) вільне копіювання, модифікація і декомпіляція комп'ютерних програм; 4) вільне відтворення творів у особистих цілях. Пунктом 2 ст. 9 Бернської конвенції передбачено, що обмеження виключного права автора на відтворення можливе за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не обмежує безпідставно законні інтереси автора [2, с. 23].

Отже, протягом життя і після смерті авторські та суміжні права суб'єктів можуть бути порушені шляхом опублікування, відтворення, ввезення, вивезення, а також розповсюдження (піратство). Відповідно, має сенс розглянути строк охорони прав цих суб'єктів і право на захист таких прав.

Не вдаючись у дискусію щодо тотожності та/або різниці категорій «охорона прав» і «захист прав», зазначимо, що піратство в мережі Інтернет є передусім цивільним правопорушенням і є підставою застосування цивільно-правових способів захисту. Однак за піратство може настати не тільки цивільно-правова, а й адміністративна та кримінальна відповідальність. Цивільні способи захисту можуть застосовуватися при здійсненні захисту як в юрисдикційній, так і в окремих випадках в неюрисдикційні формі [1, с. 122]. Одним із актуальних видів самозахисту є альтернативні способи вирішення спору (АВС), тобто альтернатива судовому вирішенню конфлікту [3, с. 108], а це спричиняє швидке реагування з боку правовласника при вирішенні спорів за допомогою незалежного кваліфікованого посередника.

Наразі розповсюджена тенденція підтримки піратських сайтів, що призводить до вільного доступу до об'єктів авторського права, які містяться в мережі Інтернет, а це призводить до необхідності охорони та захисту. Отже, захист прав на об'єкти авторського права в Інтернеті традиційними способами буде неспроможним і не завжди ефективним.

Законодавче регулювання захисту об'єктів авторського права і суміжних прав потребує певних удосконалень. Очевидним є те, що законодавство залишилося далеко позаду від інформаційного прогресу суспільства, тому практично неможливим стало поширення чинних законодавчих норм на правовідносини, що виникають у цифрових мережах.

Причиною гармонізації законодавства у сфері авторського права і суміжних прав є проблеми, що породжують відмінності між положеннями національного та міжнародного законодавства. Перш за все це стосується захисту авторських прав, отже, правове регулювання захисту об'єктів авторського права в Україні потребує поліпшення через втілення міжнародного договору, який регулюватиме особливості протидії порушенням авторського права в мережі Інтернет.

Зокрема, Грігор'янц Г. І. вказує на необхідність розробки міжнародного договору, який би містив у собі основні строки, порядок фіксації доказів порушення, засоби протидії порушенням у мережі Інтернет, суб'єктний склад відносин, які виникають у цій сфері,

визначення об'єктів посягання (наприклад, веб-сайту), загальні правила щодо визначення розмірів збитків, мінімальні та максимальні розміри відповідальності залежно від збитків, яких зазнали особи внаслідок вчинення правопорушення, порядок роботи провайдерів та випадки їх відповідальності [1, с. 142].

Причиною гармонізації законодавства у сфері авторського права і суміжних прав є проблеми, що породжують відмінності між положеннями національного законодавства стосовно режимів правової охорони тих чи інших об'єктів права інтелектуальної власності, захисту прав інтелектуальної власності, вичерпання прав інтелектуальної власності тощо [4, с. 137].

Гармонізація законодавства – це процес приведення національних стандартів у відповідність до стандартів ЄС через зближення правової системи з іншою правовою системою та вимогами міжнародно-правових норм і стандартів, усунення основних суперечностей або відмінностей між ними для встановлення єдиного результату дії норми права.

У сфері авторського та суміжних прав значну роль у зближенні правових систем відіграють директиви, які мають обов'язкову силу виключно щодо тієї держави, якій вона спрямована.

Директиві, як правило, має кореспондувати акт національного законодавства, що імплементує її положення. У самій же директиві встановлюється певний строк для здійснення імплементації [5, с. 39].

Таким чином, у сфері авторського та суміжних прав важливе значення для гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС відіграють Директиви.

Однією з основних складових, завдяки яким забезпечується охорона авторських і суміжних прав, є положення стосовно строків чинності цих прав.

29 жовтня 1993 р. було прийнято Директиву Ради 93/98/ЄЕС про гармонізацію строку охорони авторського права та деяких суміжних прав (93/98/ЄЕС). Відповідно до директиви строк охорони прав авторів був установлений до 70 років після смерті автора, а строк охорони суміжних прав — до 50 років після події, що спричинила початок такого строку [6, с. 152].

Аналіз законодавства України та ЄС у сфері авторського права і суміжних прав свідчить про те, що у законодавстві України не мають відповідного відображення положення ст. 7 Директиви стосовно творів та об'єктів суміжних прав, місцем походження яких є інша країна, а творець не є громадянином України. А це означає, що в Україні має надаватися

строк захисту об'єктам авторського права і суміжних прав, творцем яких є громадянин іншої країни, більший, ніж установлений законодавством країни, громадянином якої є цей суб'єкт або з території якої походить об'єкт захисту.

Аналіз законодавства ЄС та України щодо строку охорони авторського права свідчить, що його тривалість співпадає. Водночас строк охорони певних категорій об'єктів авторського права не відповідає строкам захисту, встановленим директивами. Головною причиною цього є те, що в українському законодавстві об'єкти авторського права розглядаються в цілому. Директива містить положення про певні категорії творів і строк їх охорони, який може не співпадати із загальним строком охорони. У зв'язку з цим необхідно вносити відповідні зміни до українського законодавства [6, с. 153].

Акцентуємо увагу на Директиві 2001/29/ЄС «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві» [7], яка є важелем для гармонізації авторського права ЄС.

Потреба у появі цієї Директиви зумовлена тим, що в ній отримали подальший розвиток норми Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS) щодо дозволених винятків та обмежень, а також удосконалені положення договорів ВОІВ щодо прав на відтворення, розповсюдження і сповіщення публіці. Вона встановлює ідентичні правові підходи до регулювання авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі, надаючи державам-членам можливості досягти єдиного результату, зважаючи на національні правові традиції [8, с. 67]. Також у Директиві визначена необхідність охорони авторського права, оскільки виробництво творів для молодих творців без фінансової підтримки стало значно дешевшим із появою електронної форми книг, 3D принтерів, соціальних мереж [9].

Виходячи з цього, необхідно вирішити, як працювати з матеріалами електронних бібліотек, щоб передбачити порядок надання авторами творів для використання безоплатно чи на платній основі.

В абз. 9 Директиви ЄС 2001/29/ЄС зазначено, що охорона авторського права допомагає гарантувати збереження і розвиток творчості в інтересах авторів, споживачів, культури, промисловості та громадськості у цілому.

Гармонізація законодавства України із правом ЄС є необхідним шляхом формування єдиної політики та вдосконалення існуючих заходів щодо захисту інтелектуальної власності від піратства.

В останні роки має місце тенденція зростання кількості та різноманітності порушень авторського права і суміжних прав, зокрема, піратства і плагіату. Також не знижується вже протягом багатьох років і залишається одним із найбільш високих у світі рівень порушення майнових авторських прав у мережі Інтернет (інтернет-піратство). Відповідно до останнього звіту Міжнародного альянсу інтелектуальної власності Україна продовжує «експортувати піратство, особливо цифрове, в країни ЄС, а також інші сусідні країни в регіоні» [10, с. 91].

Гармонізація та уніфікація законодавства України з нормами права ЄС є необхідним фактором для подальшої взаємодії з іншими державами [1, с. 34].

Визначальною в цьому плані є Директива 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності. Саме з її прийняттям 29.04.2004 р. посилено увагу і зроблено крок до створення надійніших гармонізованих механізмів здійснення і захисту прав інтелектуальної власності, що дозволило, зокрема, активізувати боротьбу з піратством.

Законопроект «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет» № 3353 від 23.10.2015 р. пропонує високу відповідальність, яка є вищою за відповідальність безпосередньо за порушення авторських прав, що існує наразі. Але захист має базуватися на принципі, коли провайдер або власник сайту чи посередник несе відповідальність тільки за умисні дії.

Щодня користувачі мережі Facebook завантажують близько 350 млн фотографій. Facebook запатентував технологію, яка дозволяє визначати легальність контенту, що розповсюджується користувачами, «антипіратський» патент. Як випливає з тексту документа, визначати, чи є той чи інший контент піратським, Facebook збирається за допомогою так званих «соціальних сигналів». До таких «сигналів» належать, наприклад, географічне розташування користувача, список фільмів, які подобаються йому, зазначені у профілі хобі, а також коло спілкування в соціальній мережі. За словами розробників нової технології, її впровадження дозволить «мінімізувати юридичну вразливість» соціальної мережі для відстеження різних фотоматеріалів, що розміщуються користувачами соцмережі [11].

У ст. 6 Директиви 2006/116/ЄС про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав [12], встановлено, що, наприклад, фотографія підпадає під авторсько-правову охорону, а права на

фотографію охороняються за ст. 1 Директиви 2006/116/ЄС протягом життя автора і 70 років після його смерті [13].

Як бачимо, необхідним є створення ефективних гармонізованих механізмів боротьби з піратством у мережі Інтернет такого об'єкта, як фотографія, шляхом підвищення відповідальності, але враховуючи, що захист порушеного права має базуватися на принципі покладання відповідальності тільки за умисні дії.

Потреба гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, приведення у відповідність до європейських стандартів також відтворена в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію) [14].

Усвідомлюючи важливість гармонізації законодавства, зупинимося також на строках чинності авторського права, які передбачені ст. 162 Угоди про асоціацію. Так, п. 1 ст. 162 Угоди про асоціацію відсилає до Бернської конвенції: «Права автора літературного або художнього твору в розумінні статті 2 Бернської конвенції є чинними протягом життя автора і 70 років після його смерті, незалежно від того, коли твір був правомірно оприлюднений».

Зауважимо, що наявна редакція ст. 162 Угоди про асоціацію відрізняється від змісту ст. 446 ЦК України, «строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через 70 років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів, крім випадків, передбачених законом». Значно більше ст. 162 Угоди про асоціацію за своїм змістом наближена до ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права», в якій законодавець максимально врахував положення Бернської конвенції. [4, с. 159].

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом можна виділити такі положення про охорону інтелектуальних прав від піратства, щодо яких до законодавства України необхідно внести зміни: надати окреме визначення піратським і контрафактним товарам, передбачити відповідальність постачальників посередницьких послуг, упорядкувати митне законодавство згідно з Положенням 608/2013. Гармонізація правової бази з питань інтелектуальної власності потребує збільшення об'єму правової визначеності, а також збільшення рівня правової охорони об'єктів (наприклад, можливість видаляти неліцензійний контент із сайтів у досудовому порядку [1, с. 39].

Регламент № 3295/94 Ради Європейського співтовариства від 22.12.1994 р., що встановлює заходи, призначені для заборони вільного розповсюдження, експорту або реекспорту, і встановлення режиму тимчасової заборони для підробних і піратських товарів, визначає «піратські товари» як товари, які є копіями або містять копії, виготовлені без згоди володільця авторських чи суміжних прав, або володільця прав стосовно рисунка чи моделі, зареєстрованих у відповідному національному праві.

Регламент № 241/1999 Ради європейського співтовариства визначає піратські товари як товари, які є копіями або містять копії, виготовлені без згоди володільця авторського права чи суміжних прав або володільця права на малюнок чи модель, зареєстрованого або національним правом, або особи, належним чином уповноваженої володільцем у країні виробництва, в разі, коли виготовлення цих копій завдає шкоди правам, про які йдеться, згідно із законодавством держави-члена, в якій зроблено запит на втручання митних органів [16].

Можна зробити висновок, що законодавство України потребує певних змін та доповнень, які б сприяли його узгодженню з нормами ЄС. Найбільш проблемними питаннями залишаються: практичне втілення законодавчих норм, вирішення проблем із використанням неліцензійної продукції більшістю населення України, в тому числі державними органами, підготовка кадрів у сфері охорони прав інтелектуальної власності, вироблення єдиних правил оцінювання розміру винагороди авторам та (або) правоволодільцям, тощо [1, с. 41].

У 2011 році окреслилася важлива зміна акцентів у правовому регулюванні, тому що йдеться вже не про вплив авторського права на функціонування єдиного ринку ЄС, а насамперед про авторські права як об'єкти обороту. Так, Європейська Комісія ЄК розглядає «створення Європейського кодексу авторського права» як один із можливих підходів для «більш далекосяжної перебудови авторського права на Європейському рівні», що міг би містити в собі «всеохопну кодифікацію нинішнього «тіла» директив про авторське право ЄС для того, щоб гармонізувати та консолідувати авторське право й суміжні права на рівні ЄС» [17].

Таким чином, найважливішим напрямом розв'язання проблеми протидії піратству як порушенню авторського права у мережі Інтернет є подальша модифікація національного законодавства у сфері авторського права з урахуванням гармонізації, зокрема щодо ефективного механізму протидії піратству через внесення певних змін та доповнень до

національного законодавства, які б сприяли його узгодженню з нормами та стандартами ЄС.

Висновки. Наприкінці зазначимо, що, хоча у сфері авторського права України важливе значення при зближенні правових систем мають директиви, це наукове дослідження привело до констатації неспівпадіння положень національного законодавства із законодавством ЄС, зокрема, щодо строку охорони певних категорій об'єктів авторського права і строків захисту, встановлених директивами. Так, певними недоліками можна вважати відсутність відповідного відображення у національному законодавстві: положення ст. 7 Директиви Ради 93/98/ЄЕС щодо строку захисту об'єктів авторського права і суміжних прав, творцем яких є громадянин іншої країни, більшого, ніж установлений законодавством країни, громадянином якої є цей суб'єкт або з території якої походить об'єкт захисту; положення Директиви 2001/29/ЄС щодо регулювання авторського права на електронну форму книги, у тому числі в електронних бібліотеках в мережі Інтернет, у контексті належного порядку використання таких об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Грігор'янц Г. І. Піратство як порушення авторських і суміжних прав у мережі Інтернет: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Грігор'янц Галина Ігорівна; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. 195 с.

2. Харитонова О. І. Цивільне законодавство у галузі боротьби з піратством потребує вдосконалення / О. І. Харитонова // Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі: матеріали круглого столу (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс. 2012. С. 23–24.

3. Ульянова Г. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері права інтелектуальної власності / Г. О. Ульянова, Л. І. Бурова // Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 4. С. 108.

4. Кадєтова О. В. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом в системі джерел права інтелектуальної власності: цивільно-правовий аспект: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кадєтова Олена Веніамінівна; Приват. ВНЗ «Ун-т Короля Данила». Івано-Франківськ, 2018. 279 с.

5. Охорона інтелектуальної власності в Україні: [монографія] / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчик. К.: Форум, 2002. 319 с.

6. Ступак С. К. Строки охорони авторського права та суміжних прав у міжнародному праві, праві ЄС та Україні // Зовнішня торгівля: право та економіка. 2008. № 6(41). С. 152–153.

7. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Coucil of 22 May 2001 on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society // Official Journal. — L. 167. — 22/06/2001. — P. 10–19.

8. Сорока Н. Є. Міжнародно-правовий захист авторського права в рамках Європейського Союзу: дис. канд. юр. наук.: спец. 12.00.11 Міжнародне право. Львів, 2015. 220 с.

9. Майданик Л. Р. Функції авторського права: поняття і зміст // Підприємництво, господарство і право в. 3 с. 14–18 // http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/4.pdf.

10. Криволапов Б. М. Порушення авторського права як актуальна проблема для України / Б. М. Криволапов, Н. В. Тесленко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. № 124 (ч. І). С. 91.

11. «Соціальні сигнали». Facebook запатентував технологію розпізнавання піратського контенту // Корреспондент.biz // https://ua.korrespondent.net/business/web/3274209-sotsialni-syhnaly-Facebook-zapatentuvav-tekhnolohiui-rozpiznavannia-piratskoho-kontentu.

12. Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version) URL: http://www.europe.eu.int.

13. Комзюк Л. Сучасні тенденції гармонізації авторського права ЄС / Л. Комзюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 1. С. 32–39 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2012_1_5.

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейський парламентом // База даних «Законодавство України»/ВР України URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

15. Регламент Ради ЄС від 22 грудня 1994 р. URL: do.gendocs.ru/docs/index62386.html?page=6.

16. Регламент Ради ЄС від 25 січня 1999 р. URL: http://do.gendocs.ru/docs/index-62386.html?page=7.

17. A Single Market for Intellectual Property Rights: Boosting creativity and innovation to provide economic growth, high quality jobs and first class products and services in Europe: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the Regions 24.05.2011 URL. — Mode of access: http: // ec.europa.eu / internal_market/copyright/docs/ipr_strategy/COM_2011 2 87_en.pdf.